

MS-C2104 Tilastollisen analyysin perusteet

Tentti 7.4.2014/Virtanen

Kirjoita selvästi jokaiseen koepaperiin alla mainitussa järjestyksessä:

- MS-C2104 TAP 7.4.2014
- opiskelijanumero + kirjain
- TEKSTATEN sukunimi ja kaikki etunimet
- koulutusohjelma/tutkinto-ohjelma/kandidaattiohjelma ja vuosikurssi
- mahdolliset entiset nimet ja koulutusohjelmat
- nimikirjoitus

OHJEITA

- (i) Tehtäviä on 5 kpl.
- (ii) Yhden tehtävistä saa korvata kevään 2013 harjoitustyöllä.
Korvattava tehtävä on ilmaistava vastauspaperissa selvästi kokonaistulokuna.
- (iii) Vastaa lyhyesti ja ytimekkäästi, mutta esitä niin paljon perusteluja, että vastauksestasi saa selville mitä ja miksi olet tehnyt.
- (iv) Tentissä saa käyttää laskinta ja Lainisen tai Mellinin kaava- ja taulukko-kokoelmaa.

1. 20 ranskan opettajaa osallistui neljän viikon kurssille, jonka tavoitteena oli puhetaidon parantaminen. Opettajien puhetaito mitattiin ennen kurssia ja kurssin jälkeen kokeella, jossa maksimipistemääränä oli 36 pistettä.

Tulokset (koepisteet) kokeista ennen ja jälkeen kurssin on annettu alla (korkeampi pistemäärä osoittaa parempaa puhetaitoa).

CASE	ENNEN	JALKEEN
1	32	34
2	31	31
3	29	32
4	10	15
5	30	33
6	33	25
7	22	24
8	25	28
9	32	29
10	20	24
11	30	34
12	20	24
13	24	27
14	24	25
15	31	30
16	30	33
17	15	19
18	32	34
19	23	26
20	23	25

Haasteenasi on testata 1 %:n merkitsevyystasoa käyttäen nollahypoteesia H_0 , jonka mukaan opettajien puhetaito ei ole (keskimäärin) parantunut kurssin aikana, kun vaihtoehtoisena hypoteesinä on, että puhetaito on parantunut.

Alla on annettu yllä esitettyyn ongelmaan liittyen kaksi Statistix-ohjelman tulostusta.

Tulostus 1.1:

TWO-SAMPLE T TESTS FOR JALKEEN VS ENNEN				
VARIABLE	MEAN	SAMPLE SIZE	S.D.	S.E.
JALKEEN	28.100	20	5.4183	1.2218
ENNEN	25.800	20	6.3046	1.4097
DIFFERENCE	2.3000			
NULL HYPOTHESIS: DIFFERENCE = 0				
ALTERNATIVE HYP: DIFFERENCE <> 0				
ASSUMPTION	T	DF	P	95% CI FOR DIFFERENCE
EQUAL VARIANCES	1.24	38	0.2236	(-1.4630, 6.0630)
UNEQUAL VARIANCES	1.24	37.2	0.2237	(-1.4658, 6.0658)
TESTS FOR EQUALITY OF VARIANCES	F	NUM DF	DEN DF	P
	1.35	19	19	0.2577
CASES INCLUDED 40 MISSING CASES 0				

Tulostus 1.2:

PAIRED T TEST FOR JALKEEN - ENNEN	
NULL HYPOTHESIS: DIFFERENCE = 0	
ALTERNATIVE HYP: DIFFERENCE <> 0	
MEAN	2.3000
STD ERROR	0.4236
LO 95% CI	1.4133
UP 95% CI	3.1867
T	5.43
DF	19
P	0.0000
CASES INCLUDED 20 MISSING CASES 0	

Tehtävät:

- Tulostuksessa 1.1 on sovellettu *t*-testiä (josta on esitetty kaksi versiota) ja *F*-testiä. Esittele testit: Kerro mitä on testattu ja mitkä olivat testien tulokset.
- Tulostuksessa 1.2 on sovellettu *t*-testiä. Esittele testi: Kerro mitä on testattu ja mikä oli testin tulos.
- Vain toinen tulostuksissa 1.1 ja 1.2 sovelletuista *t*-testeistä sopii tehtävän tilanteeseen. Kumpi? Perustele valintasi.

- Kokeessa verrattiin kolmeen automerkin A, B ja C bensiinin kulutusta.

Koejärjestely oli seuraava: 20 koeajajaa jaettiin satunnaisesti kolmeen ryhmään siten, että ajajista 7 sai ajettavakseen merkin A auton, ajajista 7 sai ajettavakseen merkin B auton ja ajajista 6 sai ajettavakseen merkin C auton. Kaikilla autoilla ajettiin sama matka pyrkien käyttämään samaa nopeutta ja autojen bensiinin kulutukset (maili/gallona) rekisteröitiin.

Tulokset kokeesta on annettu alla.

A	B	C
22.5	24.6	22.7
19.9	23.1	21.9
20.3	22	23.2
21.4	23.5	24.1
21.2	23.6	22.1
21	22.1	23.4
20.3	23.5	22

Koetulosten perusteella haluttiin selvittää onko automerkillä vaikutusta bensiinin kulutukseen.

Statistix-tulostukset tehdyistä tilastollisista analyyseista on annettu alla.

Huomautus:

Painovirhepoholainen halusi estää vastaamisen ja korvasi osan tulostuksen 2.1 luvuista kysymysmerkeillä.

Paholainen ei kuitenkaan tiennyt, että osaat määrätä puuttuvat luvut.

Puuttavat luvut ovat ryhmien välistä vaihtelua kuvaava neliosuma, osa vapausasteista, keskineliöt (MS) sekä *F*-testisuureen arvo.

Tulostus 2.1:

ONE-WAY ANOVA FOR: A B C					
SOURCE	DF	SS	MS	F	P
BETWEEN	??	???????	???????	?????	0.0002
WITHIN	??	12.1800	???????		
TOTAL	19	33.7295			

	CHI-SQ	DF	P
BARTLETT'S TEST OF			
EQUAL VARIANCES	0.11	2	0.9464

COCHRAN'S Q	0.3853
LARGEST VAR / SMALLEST VAR	1.3191

COMPONENT OF VARIANCE FOR BETWEEN GROUPS	1.51252
EFFECTIVE CELL SIZE	6.7

VARIABLE	MEAN	SAMPLE SIZE	GROUP STD DEV
A	20.900	7	0.7916
B	23.200	7	0.9092
C	22.900	6	0.8319
TOTAL	22.305	20	0.8464

CASES INCLUDED 20 MISSING CASES 1

Tulostus 2.2:

BONFERRONI COMPARISON OF MEANS		
VARIABLE	MEAN	HOMOGENEOUS GROUPS
B	23.200	1
C	22.900	1
A	20.900	1 1

THERE ARE 2 GROUPS IN WHICH THE MEANS ARE NOT SIGNIFICANTLY DIFFERENT FROM ONE ANOTHER.

CRITICAL T VALUE 2.655 REJECTION LEVEL 0.050

STANDARD ERRORS AND CRITICAL VALUES OF DIFFERENCES VARY BETWEEN COMPARISONS BECAUSE OF UNEQUAL SAMPLE SIZES.

Tehtävät:

- Mitä tilastollista menetelmää on käytetty? Kuvaa käytetyn menetelmän tavoitteita lyhyesti.
- Mikä on menetelmällä testattu nollahypoteesi? Mikä on vaihtoehtoinen hypoteesi?
- Mikä on tulostuksessa 2.1 mainitun Bartlettin testin rooli menetelmän soveltamisessa.
- Laske tulostuksen 2.1 puuttuvat luvut.
- Tee johtopäätökset tulostuksesta 2.1.
- Tee johtopäätökset tulostuksesta 2.2.

- Tutkimuksessa haluttiin verrata viiden erilaisen lannoiteaineseoksen vaikutus viiden maissilajin satoon. Kokeessa jokaista lannoiteaine-maissilajike yhdistelmää (25 kpl) kokeiltiin 6:lla peltoalalla.

Koetulosten perusteella haluttiin selvittää millaisia vaikutuksia lannoiteaineseoksella ja lajikkeella on maissin satoon.

Statistix-tulostus tehdystä tilastollisesta analyysistä on annettu alla.

Huomautus:

Painovirhepoholainen halusi estää vastaamisen ja korvasi osan tulostuksen 3.1 luvuista kysymysmerkeillä.

Paholainen ei kuitenkaan tiennyt, että osaat määrätä puuttuvat luvut.

Puuttuvat luvut ovat *jäännösumma, osa vapausasteista, keskineliöstä (MS) ja F-testisuureiden arvoista.*

Tulostus 3.1:

ANALYSIS OF VARIANCE TABLE FOR SATO					
SOURCE	DF	SS	MS	F	P
LANNOITE (A)	??	607.667	???????	?????	0.0000
LAJIKE (B)	??	3003.47	???????	?????	0.0000
A*B	??	221.200	13.8250	0.84	0.6374
RESIDUAL	125	???????	???????		
TOTAL	149	6087.33			

Tehtävät:

- (a) Mitä tilastollista menetelmää on käytetty?
Kuvaa käytetyn menetelmän tavoitteita lyhyesti.
- (b) Mitkä ovat menetelmällä testatut nollahypoteesit?
- (c) Laske tulostuksen 3.1 puuttuvat luvut.
- (e) Tee johtopäätökset tulostuksesta 3.1.

4. Kulutusmenojen tutkimuksessa yksityiset kulutusmenot jaetaan useaan eri osaan, joista yksi on kulutusmenot alkoholiin. Talousteorian mukaan alkoholin kulutus riippuu alkoholin hinnasta ja kokonaiskulutusmenoista.

Alla on estimointitulokset regressiomallista

$$LQIC_i = \beta_0 + \beta_1 LRIC_i + \beta_2 LQTOTAL_i + \varepsilon_i$$

jossa

$LQIC$ = Alkoholin kokonaiskulutusmenot (kiinteisiin hintoihin)

$LRIC$ = Alkoholin reaalihintaindeksi

$LQTOTAL$ = Kokonaiskulutusmenot (kiinteisiin hintoihin)

Havaintoina oli Suomea koskevat tiedot vuosilta 1950-1981 (32 vuotta).

Huomautus:

Painovirhepoholainen halusi estää vastaamisen ja korvasi osan tulostuksen 4.1 luvuista kysymysmerkeillä.

Paholainen ei kuitenkaan tiennyt, että osaat määrittää puuttuvat luvut.

Puuttuvat luvut ovat *jäännöseliösumma*, *kaikkien eliösummien vapausasteet* ja *keskineliöt* (MS), *selitysaste* sekä *F-testisuureen arvo*.

Tulostus 4.1:

UNWEIGHTED LEAST SQUARES LINEAR REGRESSION OF LQIC					
PREDICTOR VARIABLES	COEFFICIENT	STD ERROR	STUDENT'S T	P	VIF
CONSTANT	-2.47490	2.08702	-1.19	0.2453	
LRIC	-1.07549	0.39199	-2.74	0.0103	1.1
LQTOTAL	1.39033	0.05395	25.77	0.0000	1.1
R-SQUARED	??????				
RESID. MEAN SQUARE (MSF)	0.01116				
STANDARD DEVIATION	0.10563				
SOURCE	DF	SS	MS	F	P
REGRESSION	??	9.25113	???????	??????	0.0000
RESIDUAL	??	???????	???????		
TOTAL	??	9.57471			
CASES INCLUDED 32 MISSING CASES 0					

Tehtävät:

- (a) Mitä tilastollista menetelmää on käytetty?
Kuvaa käytetyn menetelmän tavoitetta lyhyesti.
- (b) Laske tulostuksen 4.1 puuttuvat luvut.
- (c) Mitä johtopäätöksiä voit tehdä tulostuksen F -testistä?
- (d) Mitä johtopäätöksiä voit tehdä tulostuksen t -testeistä?
- (e) Tulkitse hintamuuttujan $LRIC$ ja $LQTOTAL$ regressiokertoimet.
- (f) Onko multikollineaarisuus ollut estimoinnissa ongelma?

5. Tehtävässä 5 tutkitaan tehtävässä 4 estimoidun mallin residuaaleja. Huomaa, että tehtävä 5 voidaan ratkaista, vaikka ei olisi ratkaissut tehtävää 4.

Tehtävät:

- (a) Tulostus 5.1 esittää tehtävässä 4 estimoidun regressiomallin residuaalien rankit plot -kuviota. Siihen liittyvä Wilkin ja Shapiron testisuureen arvoa vastaava p -arvo on 0.043.
Kerro mitä on testattu ja mitä johtopäätöksiä testin tuloksesta voi tehdä.
- (b) Tulostus 5.2 esittää tehtävässä 4 estimoidun regressiomallin residuaaleista määrättyä Durbinin ja Watsonin testisuureen arvoa.
Kerro mitä on testattu ja mitä johtopäätöksiä testin tuloksesta voi tehdä.

- (c) Tulostus 5.3 esittää tehtävässä 4 estimoidun regressiomallin residuaaleille estimoitua apuregressiota

$$e_i^2 = \alpha_0 + \alpha_1 \hat{y}_i + \delta_i$$

jossa

e_i = tehtävän 4 estimoidun regressiomallin residuaali

$\hat{y}_i$ = tehtävän 4 estimoidun regressiomallin sovite

Apuregression selityssasteesta R^2 voidaan laskea χ^2 -testisuure

$$\chi^2 = nR^2$$

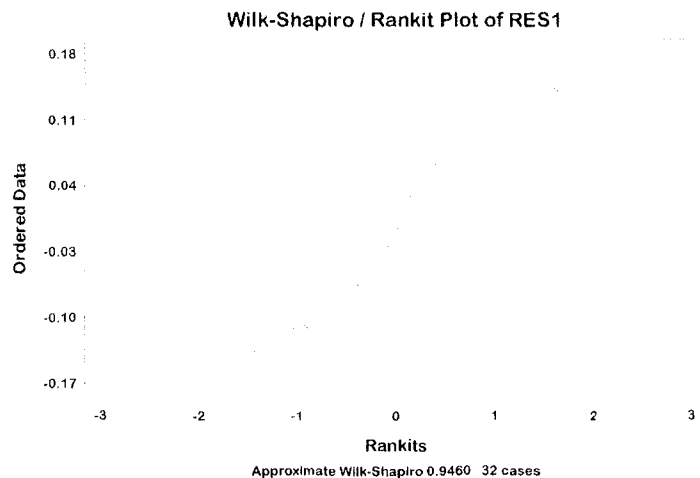
jossa n on apuregression havaintojen lukumäärä. Nollahypoteesin (kerro mikä on nollahypoteesinä) pätiessä

$$\chi^2 \sim \chi^2(1)$$

Tee testi ja kerro mitä tällöin testataan ja mitä johtopäätöksiä testin tuloksesta voidaan tehdä. Vinkki: $P(\chi^2(1) > 32 \cdot 0.2064) = 0.01$.

- (d) Mitä sanoisit tehtävän 4 regressiomallin hyvyydestä tämän tehtävän kondissa (a), (b) ja (c) saatujen tulosten perusteella?

Tulostus 5.1:

Tulostus 5.2:

DURBIN-WATSON TEST FOR AUTOCORRELATION	
DURBIN-WATSON STATISTIC	0.2367
P-VALUES, USING DURBIN-WATSON'S BETA APPROXIMATION:	
P (POSITIVE CORR) = 0.0000,	P (NEGATIVE CORR) = 1.0000
EXPECTED VALUE OF DURBIN-WATSON STATISTIC	2.1043
EXACT VARIANCE OF DURBIN-WATSON STATISTIC	0.11539
CASES INCLUDED 32	MISSING CASES 0

Tulostus 5.3:

UNWEIGHTED LEAST SQUARES LINEAR REGRESSION OF RESISQRD					
PREDICTOR VARIABLES	COEFF	STD ERROR	STUDENT'S T	P	
CONSTANT	0.05842	0.01734	3.37	0.0021	
FIC1	-0.00679	0.00243	-2.79	0.0090	
R-SQUARED	0.2064	RESID. MEAN SQUARE (MSE)	5.460E-05		
ADJUSTED R-SQUARED	0.1799				
STANDARD DEVIATION	0.00739				
SOURCE	DF	SS	MS	F	P
REGRESSION	1	4.260E-04	4.260E-04	7.80	0.0090
RESIDUAL	30	0.00164	5.460E-05		
TOTAL	31	0.00206			
CASES INCLUDED 32	MISSING CASES 0				